39. Сыдыкбеков Т. Среди гор; Темир; Люди наших дней.
40. Сыдыкова Т. Кол керемети, - Б., 2001
41. Сытин А.П. Контрабандисты Тянь-Шаня. //Весы жажды. – Тбилиси, 1972. – С. 100-180.
42. Тенишев Э.Р. Принцип относительной хронологии в формировании эпоса “Манас” // Эпос «Манас» и эпическое наследие народов мира. -Бишкек: Кыргызстан, 1995- С. 76-77.
43. Чороев Т.К. Махмуд Кашгари (Барскани) жана анын “Дивани лугат ат-түрк” сөз жыйнагы (1071-1077). – Б., 1997.
44. Ысык-Кол облусу. Энциклопедия._ Б.,1995. – 655 с.
45. Эсеналиева Г. Өмүркул Караев – кыргыз элинин жана түрктөрдүн тарыхынын чыгаан изилдөөчүсү Профессор Өмүркул Караевдин (1930-2002) 85 жылдыгына карата. Бишкек – 2015, 194 с.
46. https://www.turmush.kg/ru/news:1987470/?from=turmush&place=newsload

---

УДК: 316.7 (575) (043.3)

Чыныкеева Гүлназ Эргешалиевна, Ош мамлекеттик университети
Жоошбекова Айнагүл Рысбаевна, И. Арабаев атындагы КМУ

АЗЫРКЫ МЕЗГИЛДЕГИ КЫРГЫЗСТАНДЫН ТҮШТҮК ОБЛУСТАРЫНДАГЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫК ӨЗГӨРҮҮЛӨР

Аннотация. Макалада азыркы мезгилдеги Кыргыз Республикасынын түштүк аймактарында адамдык капиталдын калыптанышынын жана өнүгүшүнүн демографиялык аспектилери изилдөөгө алынды. Мында демографиялык динамикасынын мүнөздөмөлөрүнө, анын ичинде төрөлүүнүн, өлүмдүн, миграциянын деңгээлине, ошондой эле калктын структурасына жана жаш өзгөчөлүгүнө көңүл бурулат. Өлкөнүн түштүк аймактары, анын ичинде Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустары калктын жыштыгы, жаш курак түзүмү жана миграциялык агым менен мүнөздөлөт. Макалада билимге, саламаттыкты сактоого жана социалдык кызматтарга жеткиликтүүлүк сыяктуу адамдык капиталды өнүктүрүүдөгү демографиялык факторлордун ролу баса белгиленген. Калктын квалификациясынын деңгээлине, ошондой эле мигранттардын акча которууларынын эсебинен региондун экономикалык туруктуулугуна олуттуу таасир этүүчү тышкы эмгек миграциясынын таасирине өзгөчө көңүл бурулат. Ошондой эле, өлкөнүн түштүгүндөгү социалдык-экономикалык өнүгүүнү пландаштыруу процесстерине демографиялык маалыматтардын жетишсиз интеграцияланышы менен байланышкан көйгөйлөрдү жана кыйынчылыктарды карайт. Макалада адамдык капиталдын сапатын жогорулатууга багытталган комплекстүү стратегияларды иштеп чыгуу, анын ичинде калктын билим деңгээлин жогорулатуу, кесиптик даярдоо жана жашоо шарттарын жакшыртуу зарылчылыгы баса белгиленген. Теманын улуттук өнүгүү контекстинде актуалдуулугу баса белгиленип, Кыргызстандын түштүк аймактарынын демографиялык потенциалын натыйжалуу пайдалануу боюнча сунуштар берилген.

Негизги сөздөр: демография, Кыргыз Республикасы, адамдык капитал, миграция, төрөлүү, өлүү, билим, саламаттыкты сактоо.

Аннотация. В статье рассматриваются демографические аспекты формирования и развития человеческого капитала в южных регионах Кыргызской Республики в современный период. Основное внимание уделяется характеристикам демографической динамики, включая показатели рождаемости, смертности, миграции, а также структуре населения и возрастным характеристикам. Южные регионы страны, включая Ошскую, Джалал-Абадскую и Баткенскую области, характеризуются плотностью населения, возрастной структурой и миграционными потоками. В статье подчеркивается роль демографических факторов в развитии человеческого капитала, таких как доступ к образованию, здравоохранению и социальным услугам. Особое внимание уделено уровню квалификации населения, а также влиянию внешней трудовой миграции, которая оказывает существенное влияние на экономическую устойчивость региона за счет денежных переводов мигрантов. В нем также рассматриваются проблемы и

задачи, связанные с недостаточной интеграцией демографических данных в процессы планирования социально-экономического развития на юге страны. В статье подчеркивается необходимость разработки комплексных стратегий, направленных на повышение качества человеческого капитала, включая повышение образовательного уровня населения, обеспечение профессиональной подготовки и улучшение условий жизни. Подчеркнута актуальность темы в контексте национального развития и даны рекомендации по эффективному использованию демографического потенциала южных регионов Кыргызстана.

Ключевые слова: демография, Кыргызская Республика, человеческий капитал, миграция, рождаемость, смерть, образование, здравоохранение.

Annotation. Demographic aspects of the formation and development of human capital in the southern regions of the Kyrgyz Republic in the modern period are considered in the article. The main attention is paid to the characteristics of demographic dynamics, including indicators of birth, mortality, migration, as well as population structure and age characteristics. The southern regions of the country, including Osh, Jalal-Abad and Batken regions, are characterized by population density, age structure and migration flows. The article emphasizes the role of demographic factors in the development of human capital, such as access to education, health and social services. Special attention is paid to the level of qualification of the population, as well as the influence of external labor migration, which has a significant impact on the economic stability of the region due to the remittances of migrants. It also considers problems and tasks related to the insufficient integration of demographic data in the process of planning social and economic development in the south of the country. The article emphasizes the need to develop complex strategies aimed at improving the quality of human capital, including raising the educational level of the population, providing professional training and improving living conditions. Emphasized relevance of the topic in the context of national development and recommendations for effective use of the demographic potential of the southern regions of Kyrgyzstan.

Key words: demography, Kyrgyz Republic, human capital, migration, birth rate, death, education, healthcare.

Адам капиталы мамлекеттеги жана коомдогу экономиканын жана социологиянын негизги түшүнүктөрүнүн бири, ал экономикалык өсүшкө жана коомдун өнүгүшүнө таасир этүүчү факторлорду түшүнүүдө маанилүү роль ойнойт. Бул концепция адамдардын билимине, көндүмдөрүнө, ден соолугуна жана башка өзгөчөлүктөрүнө, алардын өндүрүмдүүлүгүн жана экономикалык жана социалдык баалуулуктарды жаратуу жөндөмдүүлүгүнө багытталган.

Адамдык капитал (англ. human capital) – инсандардын жана бүтүндөй коомдун ар түрдүү муктаждыктарын канааттандыруу үчүн колдонулуучу билимдердин, көндүмдөрдүн жыйындысы. Бул терминди биринчи жолу 1958-жылы америкалык экономист Джейкоб Минсер [1,2,3,4,5] колдонгон, андан кийин 1961-жылы Теодор Шульц [6,7,8,9,10,11,12] жана 1964-жылдан бери Гари Беккер [13,14,15,16,17,18] бул идеяны иштеп чыгып, адам капиталына инвестициянын эффективдүүлүгүн негиздеп, адамдын жүрүм-турумуна экономикалык мамилени калыптандырышкан. Алардын эмгектери, адам капиталын жана анын экономикалык жүрүм-турумга тийгизген таасирин изилдөөнүн теориялык негиздерин калыптандырууда негизги ролду ойногон.

Джейкоб Минсер биринчилерден болуп билим берүү, окутуу жана кирешенин ортосундагы байланышка көңүл бурган. Ал билимге жана жумушка орноштурууга инвестициялар кирешеге жана экономикалык өнүгүүгө кандай таасир этээрин түшүндүргөн теорияны иштеп чыккан. Минсер адамдык капитал терминин биринчи жолу 1958-жылы "Адамдык капиталга инвестиция жана кирешенин жеке бөлүштүрүлүшү" деген макаласында киргизген. Макала негизинен адамдык капиталдын теориясын түзүүгө болгон биринчи аракет болгон, мында жеке адамдар арасында кирешенин жеке бөлүштүрүлүшү алардын өздөрү алган кесиптик билиминин натыйжасында гана түшүндүрүлөт.

Теодор Шульц билим берүү жана саламаттыкты сактоо тармагына инвестиция экономикалык өсүштүн негизги кыймылдаткычтары экенин ырастоо менен эконо-

микалык теорияга олуттуу салым кошкон. Өзүнүн ишинде ал адам капиталы өндүрүмдүүлүк жана экономикалык өнүгүү үчүн физикалык капитал сыяктуу эле маанилүү экенин баса белгилеген.

Гари Беккер Минсер менен Шульцтун идеяларын иштеп чыккан, адам капиталына инвестициянын экономикалык эффективдүүлүгүн талдоону тереңдеткен. «Адам капиталы» (1964) деген эмгегинде ал билим берүү, саламаттыкты сактоо, миграция жана үй-бүлө сыяктуу аспектилерди экономикалык инвестициянын объективинде карап, адамдын жүрүм-турумуна экономикалык мамилени сунуштаган. Беккер билим берүү жана саламаттыкты сактоо сыяктуу адамдык капиталга инвестициялар өндүрүмдүүлүктүн жогорулашына, демек, экономикалык өсүшкө алып келет деп ырастады. Адамдык капитал – бул ар бир адам үчүн жеткиликтүү болгон билимдердин, көндүмдөрдүн жана мотивациялардын запасы. Ага инвестициялар: билим берүү, кесиптик тажрыйбаны топтоо, саламаттыкты сактоо, географиялык мобилдүүлүк, маалымат издөө болушу мүмкүн.

Аталган илимпоздор адамдык капиталдын маанисин жана анын экономикадагы ролун түшүнүүгө баа жеткис салым кошушту, бул бүгүнкү күнгө чейин тиешелүү чөйрөдөгү саясатка жана изилдөөлөргө таасирин тийгизүүдө.

Демография илиминде адам капиталынын негизги аспектилери төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Калктын билим деңгээли жана кесиптик көндүмдөрү адамдык капиталдын эң маанилүү компоненттери болуп саналат. Билимдин жогорку деңгээли жогорку өндүрүмдүүлүккө жана экономикалык өсүшкө алып келет.
- Калктын ден соолугу анын эмгекке жөндөмдүүлүгүнө жана экономикалык баалуулугуна түздөн-түз таасирин тийгизет. Саламаттыкты сактоого инвестициялар оорунун жана өлүмдүн кыскарышына, жашоонун узактыгынын жогорулашына жана жашоо сапатынын жакшырышына жеткирет.
- Адамдардын бир аймактан экинчисине жылышы да адамдык капиталга таасирин тийгизет. Мигранттар өздөрү менен бирге кабыл алуучу өлкөлөрдө эмгек өндүрүмдүүлүктү жогорулатууга жардам берген билим жана көндүмдөрдү ала алышат. Экинчи жагынан, донор-өлкөлөрдөн жогорку квалификациялуу адистер кеткенде “акылдын агылышы” күтүлөт.
- Калктын карылыгы же жаштардын үлүшүнүн көбөйүшү сыяктуу калктын структурасындагы өзгөрүүлөр адамдык капиталдын деңгээлине таасирин тийгизет. Мисалы, калктын улгайышы эмгекке жарамдуу калктын азайышына алып келиши мүмкүн, бул экономикалык өсүшкө терс таасирин тийгизет.
- Адам капиталы менен экономикалык өнүгүүнүн ортосундагы байланыш эки тараптуу жана бири-бирине таасир этет. Экономикалык өнүгүү адамдык капиталга (билим берүү, саламаттыкты сактоо) инвестицияларды стимулдайт, ал эми адамдык капиталдын деңгээлин жогорулатуу өз кезегинде экономикалык өсүштүн андан аркы өсүшүнө өбөлгө түзөт.

Адамдык капиталды өнүктүрүү мамлекеттик жана жеке инвестицияларды, эффективдүү башкарууну жана эл аралык уюмдардын колдоосун камтыган узак мөөнөттүү жана комплекстүү мамилени талап кылат. Акыркы статистикалык маалыматтарга таяна турган болсок, төмөнкү картина көрүнөт. Учурдагы Кыргызстандын түштүгүндөгү облустардагы калктын табигый түрдө өзүн-өзү өндүрүүсүнө көңүл буруп көрөлү.

Таблица №1. Кыргызстандын түштүгүндөгү облустардын калкынын облустар боюнча саны (адам) [19].

№	Облустар	12.01. 1989.	% менен	24.03. 1999.	% менен	24.03. 2009.	% менен	25.03. 2022.	% менен
1	Баткен облусу	311 761	7,3	382 426	7,9	428 636	8	561 443	8,1
2	Жалал-Абад облусу	743 279	17,4	869 259	18	1 009 889	18,8	1 292 420	18,6
3	Ош облусу	712 643	16,7	943 566	19,5	1 104 248	20,6	1 439 633	20,7

Таблицада Кыргызстандын түштүк аймактарындагы (Баткен, Жалал-Абад жана Ош облустары), тактап айтканда, 1989-жылдын 12-январына, 1999-жылдын 24-мартына, 2009-жылдын 24-мартына жана 2022-жылдын 25-мартына карата өткөрүлгөн эл каттоолордогу калктын саны боюнча маалыматтар келтирилди. Алсак, Баткен облусунда - 1989-жылы - 311 761 адам (7,3%), 1999-жылы - 382 426 адам (7,9%), 2009-жылы - 428 636 адам (8%), 2022-жылы - 561 443 адам (8,1%) катталган. Калктын саны 1989-жылдагы 311 761 кишиден 2022-жылы 561 443 адамга, б.а. облустун калкынын үлүшү бул мезгилде 7,3%дан 8,1%ке өскөн. Ал эми Жалал-Абад облусунда 1989-жылы - 743279 адам (17,4%), 1999-жылы - 869 259 адам (18%), 2009-жылы - 1 009 889 адам (18,8%), 2022-жылы - 1 292 420 адам (18,6%) болгон. Калктын саны 1989-жылдагы 743 279 кишиден 2022-жылы 1 292 420 адамга көбөйгөн. Облустун калкынын үлүшү 1989-жылдагы 17,4%дан 2022-жылы 18,6%ке чейин өстү, ал эми 2009-жылдагы 18,8%тен бир аз төмөндөдү. Ошондой эле, Ош облусунда 1989-жылы - 712 643 адам (16,7%), 1999-жылы - 943566 адам (19,5%), 2009-жылы - 1 104 248 адам (20,6%), 2022-жылы - 1 439 633 адам (20,7%) түздү. Калктын саны 1989-жылдагы 712 643 адамдан 2022-жылы 1 439 633 адамга көбөйгөн. Бул мезгилде аймактын калкынын үлүшү 16,7%дан 20,7%ке өскөн.

Кыргыз Республикасынын түштүк аймактары – Ош, Жалал-Абад жана Баткен облустары өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүндө маанилүү роль ойнойт. Бул региондор калктын жыштыгы, жаштардын үлүшү жана активдүү миграциялык процесстери менен мүнөздөлөт. Калктын саны, жаш курагы жана миграция агымы сыяктуу демографиялык аспектилер аймактын жана бүтүндөй өлкөнүн туруктуу өнүгүүсүнүн негизги ресурсу болгон адамдык капиталдын калыптанышына таасирин тийгизет.

Калктын саны жана жыштыгы Кыргызстандын түштүк аймактарында өлкөнүн түндүк аймактарына салыштырмалуу калктын жыштыгы жогору. Улуттук статистикалык комитеттин маалыматы боюнча 2023-жылы түштүк аймактардын калкынын саны 3 миллионго жакын адамды түзөт, бул республиканын жалпы калкынын 45%дан ашыгын түзөт. Калктын жогорку жыштыгы экономикалык өсүш үчүн мүмкүнчүлүктөрдү да, социалдык инфраструктура үчүн кыйынчылыктарды да жаратат.

Таблица №2. Кыргызстандын түштүгүндөгү жаш курагы боюнча жалпы калктын саны. 2022-жылга карата (адам). [19]

	Кыргыз Республикасы	Баткен обл.	Жалал-Абад обл.	Ош обл.
Бардык калк	**6 936 156**	**561 443**	**1 292 420**	**1 439 633**
Эмгекке жарамдууларга чейинки	2 407 333	225 112	511 566	569 589
Эмгекке жарамдуулар	3 935 969	294 875	683 788	765 710
Эмгекке жарамдуудан улуулар	592 854	41 456	97 066	104 334

Таблицада көрүнүп тургандай, Кыргыз Республикасынын жалпы калкынын саны 2022-жылга карата **6 936 156** болсо, алардын ичинен эмгекке жарамдууларга чейинки калк 2 407 33 (34,7%) адамды жана эмгекке жарамдуудан улуулар 592 854 (8,5%) адамды түздү. Демек, республика боюнча эмгекке жарамдуулар 3 935 969 адамды же 56,7% түзөт.

Анын ичинде түштүктөгү үч облусту бириктиргенде калктын **3 293 496** адамы Кыргызстандын түштүгүндө жайгашкан. Демек, жалпы калктын тең жарымы, тактап айтканда, 47,5 % ушул облустарда жайгашкан жана эмгекке жарамдуу калктын да көпчүлүгү дал ушул аймакта. Облустар боюнча байкасак, Баткен облусунда эмгекке жарамдуу куракка чейинкилер - 40,1%, эмгекке жарамдуулар - 52,5%, эмгекке жарамдуу курактан жогорулар - 7,4%. Жалал-Абад облусу боюнча эмгекке жарамдуу куракка чейинкилер - 39,6%, эмгекке жарамдуулар - 52,9%, эмгекке жарамдуу курактан жогорулар - 7,5% жана Ош облусу эмгекке жарамдуу куракка чейинкилер – 39,6%, эмгекке жарамдуулар - 53,2%, эмгекке жарамдуу курактан жогорулар - 7,2% түздү.

Өлкөнүн калкынын 34,7%га жакынын эмгекке жарамдуу курактагылар түзөт, бул калктын жогорку үлүшүн жаштар түзөт. Калктын жарымынан көбү (56,7%) эмгекке жарамдуу курактагылар, бул мамлекеттин экономикасы үчүн маанилүү ресурс болуп саналат. Бардык региондордо эмгекке жарамдуу жаштан жогору калктын үлүшү болжол менен бирдей жана республикалык орточо көрсөткүчтөн төмөн.

Жаштардын үлүшүнүн жогору экендигин эске алуу менен, келечектеги иш менен камсыз кылуу жана экономикалык өнүгүүнү камсыз кылуу үчүн билим берүү системасын өнүктүрүүгө жана жумушчу орундарды түзүүгө күч-аракет жумшоо керек. Эмгекке жарамдуу калктын жогорку үлүшү аны натыйжалуу пайдалануу үчүн шарттарды түзүүнү, анын ичинде инфраструктураны өнүктүрүүнү жана эмгек шарттарын жакшыртууну талап кылат. Калктын жаштар курамы түштүк региондорунун негизги мүнөздөмөлөрүнүн бири болуп саналат. 35 жашка чейинки калктын басымдуу бөлүгү адамдык капиталды өнүктүрүү үчүн негизги потенциалды түзөт. Бирок, бул дагы билим берүү, саламаттыкты сактоо жана жумуш орундарын түзүүгө инвестицияларды көбөйтүүнү талап кылат.

Табигый өсүш Кыргызстандын түштүгүндө төрөттүн жогорку көрсөткүчү менен мүнөздөлөт, бул түндүк региондордогу көрсөткүчтөн жогору. Бул калктын туруктуу табигый өсүшүнө өбөлгө түзөт.

Таблица №3. Кыргыз Республикасындагы калктын өлкөлөр жана аймактар боюнча тышкы миграциясы саны (2018-2022-жыл) [20].

Жылдар / Аймактар	2018	2019	2020	2021	2022
Миграциялык өсүү, кемүү (-)	**-5 390**	**-6 160**	**-4 861**	**-769**	**5 917**
анын ичинде КМШ өлкөлөрүнүн аймагында:	*-5 180*	*-5 973*	*-4 709*	*-1 057*	*5 257*
Азербайжан	-7	-	-2	-2	9
Армения	-	-	-	1	-3
Беларусия	-16	-18	-7	-16	-10
Казакстан	-1 043	-1 187	-1 590	-1 924	-589
Молдова	1	-1	-2	-	-1
Россия	-4 335	-4 741	-3 550	-60	4 551
Тажикстан	412	284	362	454	893
Түркмөнстан	2	-	1	2	4
Өзбекстан	-191	-301	87	472	383
Украина	-3	-9	-8	16	20
Аймагы көрсөтүлбөгөн КМШ өлкөлөрү	-	-	-	-	-
Балтика өлкөлөрү жана КМШдан тышкаркы өлкөлөр	*-210*	*-187*	*-152*	*288*	*660*
Латвия	-	-	-	-	-
Литва	-	-	-	-5	3
Эстония	-	-2	-	-4	-
Германия	-128	-87	-76	-167	-48
Израиль	-	2	-3	-4	1
АКШ	-38	-44	-5	24	54

Жогорудагы таблицада Кыргыз Республикасындагы калктын тышкы миграциясынын натыйжасындагы өсүү же кемүү тенденцияларын көрүүгө болот. Миграциялык өсүү же кемүү (миграциялык балансы) - бул келгендер менен кеткендердин ортосундагы айырма. Оң маанилер миграциялык өсүүнү, ал эми терс маанилер миграциялык кемүүнү көрсөтөт. Алсак, 2018-жылы (-5390), 2019-жылы (-6160), 2020-жылы (-4,861), 2021-жылы (-769) адамга кемиген жана терс сальдону көрсөтсө, 2022-жылы (5917) адамга миграциялык өсүү байкалды. Тышкы миграция өлкөдөн, негизинен Орусия менен

Казакстанга кеткен эмгек мигранттарынын негизги донорлору түштүк аймактары болуп саналат. Ар кандай эсептөөлөр боюнча, бул аймактардын эмгекке жарамдуу калкынын 30%га чейинкиси чет өлкөлөрдө. Мигранттардын акча которуулары жергиликтүү экономиканы колдоодо маанилүү роль ойногону менен, жумушчу күчүн, өзгөчө жогорку квалификациялуу жумушчуларды жоготуу регион үчүн кыйынчылыктарды жаратат.

Айыл тургундары Ош жана Жалал-Абад сыяктуу шаарларга жигердүү көчүп барышат, ал урбанизациянын күчөшүнө алып келет. Бул шаардык инфраструктурага басым жасап, жумуш менен камсыз кылуу, турак-жай жана социалдык кызматтарга жетүү маселелерин жаратат.

Кыргызстандын түштүгүндөгү билим берүү системасы квалификациялуу мугалимдердин, материалдык-техникалык ресурстардын жетишсиздиги, билим берүү программалары менен эмгек рыногунун талаптарынын дал келбестиги сыяктуу бир катар көйгөйлөргө туш болууда. Башталгыч жана орто билим берүүнүн жогорку деңгээлине карабастан, кесиптик билим берүү өнүкпөгөн бойдон калууда, бул атаандаштыкка жөндөмдүү адамдык капиталдын өнүгүшүнө тоскоол болууда.

Саламаттык сактоо адамдык капиталдын фактору катары өлкөнүн түштүгүндө медициналык тейлөөнүн сапаты түндүк аймактарга караганда бир топ төмөн. Каражаттын жетишсиздиги, квалификациялуу адис тердин жетишсиздиги жана медициналык тейлөөнүн төмөн деңгээли айыл жеринде өзгөчө байкалат. Бул калктын жашоо сапатына, анын өндүрүмдүү иштөөсүнө таасирин тийгизет.

Кыргызстандын түштүгүндө адам капиталын натыйжалуу өнүктүрүү үчүн төмөнкүлөр зарыл жана төмөнкү сунуштарды сунуштоого болот:

- Билим берүүгө жана окутууга инвестиция салыңыз. Билим берүү программаларынын сапатын жогорулатуу жана кесиптик билим берүү системасын өнүктүрүү квалификациялуу кадрларга болгон суроо-талапты канааттандырууга жардам берет.
- Миграциянын терс таасирин азайтуу. Жергиликтүү жумуш орундарын түзүү жана кичи жана орто бизнести стимулдаштыруу эмгекке жарамдуу калктын сыртка агымын азайтышы мүмкүн.
- Саламаттык сактоо кызматтарынын жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу. Айыл медицинасын өнүктүрүү, каржылоону көбөйтүү жана квалификациялуу адистерди тартуу калктын жашоо сапатын жакшыртуу үчүн өтө маанилүү.
- Аймактарды өнүктүрүүнүн комплекстүү стратегияларын иштеп чыгуу. Демографиялык маалыматтарды жана болжолдоолорду эсепке алуу социалдык-экономикалык саясатты кыйла натыйжалуу пландаштырууга мүмкүндүк берет.

Жыйынтыктап айтканда, Кыргызстандын түштүгүндө адамдык капиталды өнүктүрүү үчүн демографиялык потенциал бар. Бирок аны ишке ашыруу билим берүүнүн, саламаттыкты сактоонун жана социалдык камсыздоонун сапатын жогорулатууга багытталган комплекстүү чараларды талап кылат. Учурдагы көйгөйлөрдү чечүүгө системалуу мамиле болгондо гана түштүк аймактары бүтүндөй аймактын туруктуу өнүгүүсүнө белгилүү деңгээлде салым кошо алат.

Адабияттар:

1. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution Архивная копия от 26 января 2019 на Wayback Machine//Journal of Political Economy, Vol. 66, No. 4 (Aug., 1958), pp. 281—302
2. Mincer J. The Evaluation of Economic Forecasts, 1969.
3. Mincer J. Progress in Human Capital Analysis of the Distribution of Earnings, 1974.
4. Mincer J. Schooling, Experience and Earnings — New York: National Bureau of Economic Research, 1974.
5. Mincer J. Education, Income, and Human Behavior — New York: National Bureau of Economic Research, 1975.
6. Шульц Т. Ценность детей // THESIS, 1994. Вып. 6.
7. Schultz T.W. Investment in Education: Equity-Efficiency Quandary. — Chicago: University of Chicago Press, 1972.
8. Schultz T.W. New Economic Approaches to Fertility. — Chicago: University of Chicago Press, 1973.

9. Schultz T.W. Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital. — Chicago: University of Chicago Press, 1974.
10. Schultz T.W. Investing in People. — University of California Press, 1981.
11. Schultz T.W. The Economics of Being Poor, Cambridge, Massachusetts, Blackwell Publishers, 1993.
12. Schultz T.W. Origins of Increasing Returns, Cambridge, Massachusetts, Blackwell Publishers, 1993.
13. Беккер Г. С. Преступление и наказание. Экономический подход // Essays in the economics of crime and punishment / Ed. by G.S. Becker, W.M. Landes. — N.Y., 1974.
14. Беккер Г. С. Экономический анализ и человеческое поведение // THESIS. — 1993. Т. 1, вып. 1. С. 38 (англ. Economic Analysis and Human Behavior, 1987).
15. Беккер Г. С. Выбор партнера на брачных рынках // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. — 1994. — № 6 — С. 12-36. (англ. Assortative Mating in Marriage Markets, 1991).
16. Беккер Г. С. Теория распределения времени //Вехи экономического мысли. Том 3. Рынки факторов производства/Под ред. В. М. Гальперина — СПб.: Экономическая школа, 2000 — С. 82—121 — 489 с. — ISBN 5-900428-50-8 (англ. A theory of the allocation of time, 1965).
17. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. М.: ГУ ВШЭ, 2003. — 672с. ISBN 5-7598-0173-2.
18. Беккер Г. С. Семья // Экономическая теория/ Под ред. Дж. Итуэлла, М.Милгейта[англ.], П.Ньюмена[англ.] — М.:Инфра—М, 2004. — С. 308—321 — 931с. — ISBN 5-16-001750-Х.
19. 2022-жылдагы Кыргыз Республикасындагы эл жана турак жай фондун каттоо: II-китеп (Биринчи бөлүк) таблицаларда: Кыргызстандын калкы -Б.: 2023., -381б. ISBN 978-9967-28-708-2, 43-бет.
20. Демографический ежегодник Кыргызской Республики: 2018-2022.-Б: Нацстатком Кыргызской Республики, 2023:-311с. ISBN 978-9967-26-837-1, 268-308-бб.

УДК: 323 (85)

Абдувапова Айнагул Тешебаевна , т.и.к., улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

ОШ ОБЛУСУНУН КАЛКЫНЫН ДЕМОГРАФИЯЛЫК ТҮЗҮМҮ: ТЕНДЕНЦИЯЛАР ЖАНА КӨЙГӨЙЛӨР

Абдувапова Айнагул Тешебаевна, к.и.н.,старший преподователь,
Ошский государственный университет

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА НАСЕЛЕНИЯ ОШСКОЙ ОБЛАСТИ: ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ

Abduvapova Ainagul Teshebaevna , Ph.D., senior lecturer, Osh State University

DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF THE POPULATION OF OSH REGION: TRENDS AND PROBLEMS

Аннотация. Ош облусу Кыргызстандын түштүгүндө жайгашкан, калкынын саны боюнча өлкөдөгү эң маанилүү аймактардын бири болуп саналат. Ош облусунун калкынын демографиялык түзүмүн изилдөө, аймактагы социалдык, экономикалык жана маданий өзгөрүүлөрдү түшүнүүгө жардам берет. Бул макала Ош облусунун калкынын санын, анын жыныс жана жаш курагы боюнча бөлүнүшүн, миграция процесстерин, калктын жайгашуудагы тенденциялары талданды. Ош облусундагы калктын санынын өсүшү акыркы он жылдыкта бир топ жогорулаган, бирок ал демографиялык көйгөйлөрдү да жараткан. Калктын санынын өсүшү аймактагы инфраструктура, билим берүү жана саламаттыкты сактоо системаларына таасирин тийгизип, бул багыттарда бир топ көйгөйлөрдү жаратууда. Ошондой эле, калк менен байланышкан башка маселелер, мисалы, жумушсуздук, агрардык сектордун абалы, айылдык жана шаардык калк ортосундагы айырмачылыктар, билим берүү жана медициналык кызматтардын жетишсиздиги – булардын бардыгы аймактагы демографиялык көйгөйлөргө түздөн-түз таа-